

DİLİN ETİK YAPILANMASI VE AHLAKİ İŞLEVI

Ejder ÇELİK*

Özet

Bu çalışmamızda felsefenin bir konusu olarak dilin etik yanı ve onun inceleme konusu yaptığı toplumsal yaşam içindeki ahlak çerçevesinde dilin ahlaki yapısı ele alınacaktır. Çalışmanın temel önermesi dilin kendi bünyesinde ahlaki bir yapı sergilediği ve bunun düşünceyi şekillendirerek toplumda ahlakın oluşmasında temel doğrular bağlamında bir iletken görevi gördüğüdür.

Dile dayalı olarak anlamın kurulması, bilincin şekillenmesi, eylemin oluşumu, kültürün inşası ve toplumsallaşma bağıntısı içerisinde dilin ahlaki yapısının her aşamada temel unsur olarak belirleyici görev üstlendiğini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: dil, etik, ahlak, dil ahlakı, anlam, bilinç.

Abstract

In this study I discuss, ethic that attribution of language. On the other side one of the essences in language is moral power. This moral power is hidden in structure of language. Language get across moral values to individual and social mind area by it structure. This function of language provide is formed to culture. So than at first language is order human conscious and late it is determine aim to human. So that it prepare favorable conditions for cultural settlement.

Key words: language, ethic, moral, value, conscious.

İnsan; türsel, toplumsal ve bireysel olarak dil yetisi-dil-söz bağlamında kendisi olur. İnsanı, türüne dil yeteneği; başka insanlara dili; kendisine de sözül/söylemi bağlar¹.

* Türk Dil Kurumu Uzmanı.

¹ Betül Çotuksöken, Felsefe: Özne-Söylem, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2002.

Değişen dünya koşullarında değişik dönemlerde gelişen insan ilişkilerine koşut olarak daima varlığını sürdüren unsur her zaman dil olmuştur. Dil insanın maddi manevi gelişim ve değişim çizgisinde her zaman ona eşlik etmiştir. İktisadi, siyasi, askerî, bilimsel alanlarda gelişmenin temeli dil ile olmuştur. Aynı süreçte dil de diğer gelişmelerden etkilenmiştir. Dolayısıyla dil düşünce yoluyla bilincin oluşmasını sağlarken bilinç de düşünceye ve dolayısıyla dile yön vermiştir. Bu karşılıklı etkileşim insanlıkla ilgili tüm alanların bilgisinden ayrı kendine özgü bir çizgi oluşturmaktadır.

Dilin insanlığın tüm eylem ve birikimlerinde etkili olması kültür oluşturma ve toplumsallaşma süreçlerinde yapısal bütünlük içinde kendini ortaya koymasına yol açmıştır. Yapı ise özde kurallar ve değerler örüntüsüdür. Bu anlamda semavi veya beşeri temelli kural koyuşların tümünde dil yapı taşı görevi üstlenmiştir. Büyük organik bütün içerisinde tüm organların hücre yapıları farklı olsa da gen düzeyinde ortak bir özellik göstermeleri gibi dil de bütün sosyal kurumlar ve onların işlevlerinde her yeredir ve kendi yapısal özelliklerini bünyenin bütününe yayar. Dilin yapısal özelliklerinin temelinde ise kararlı ve güven veren bir bütünlük ruhu vardır. Bize göre bu düşüncenin ilk ve temel ahlaki referansıdır.

Dil Etiği ve Ahlakı

Eski Yunancadaki ethikos sözcüğü ile ilk kez Cicero tarafından onun karşılığı olarak kullanılan Latince “moralis” sözcüğü, “ahlak ile etik” (morals/ethics) hem batı dillerinde hem de Türkçede çoğunluk birbirlerinin yerine geçebilir terimler olarak algılanmaktadır.

Günümüzde çoğu felsefeci, etik ile ahlakı özdeş biçimde algılamının son derece yanlış olduğunu düşündüklerinden, bu iki terim arasındaki tarihsel ve kavramsal ayrımları gerekçe göstererek, aradaki dilsel ayrımı felsefi bir ayırım olarak da korumaya özel bir dikkat göstermektedirler.

Etik ile ahlak arasındaki ayırma çok daha fazla önem veren modern düşünürler e göre “etik” sözcüğünün anlamı “ahlak”a oranla çok daha geniştir ve ahlakın kapsama alanının dışında kalan pek çok şeyi daha içermektedir.

Etik ile ahlak arasında yapılması gereken ayrımı daha da netleştirmek mümkündür; her insan, hangi kültür veya uygarlık düzeyinde olursa olsun, kendisine özgü bir ahlak anlayışı, en azından davranışlarını belirleyen bir dizi ahlaksal öncül benimseyerek ona göre yaşar. Doğa veya toplum yaşamı, bu anlamda herkesi, herhangi bir bilim dalının teorik sonuçlarını beklemeksizin, pratik yaşamın ayrıntılarına uygulanabilen birtakım ilkeler uyarınca davran-

bilme yetisiyle donatmıştır. Buna karşı etik, ahlakın felsefi açıdan incelenmesine yönelik eleştirel bir soruşturma düzlemine karşılık gelmektedir. Felsefe, etiği ele aldığı anda soyut anlamda doğruluk bilgisinin varlık alanındaki anlamını, değerini ve değişimini irdeler; bu düşünsel bir süreçtir.

Bu çerçevede çeşitli belirlemeler yapılmaktadır; Annemarie Pieper'in belirlemesi de bunlardan biridir: "1. Etik, insanın eylemlerini konu alır. Buna rağmen karakteristik bir eylem kuramı sayılamaz, zira etiğin konusunu her türlü insan faaliyeti ve eylemi değil de öncelikle ahlakiliği vurgulayan, yani ahlaki eylemler oluşturur. 2. Etik, temellendirilmiş sonuçlara varmayı amaçlar; dolayısıyla ne ahlakileştirme ne ideolojiye dönüştürme ne de dünya görüşü ortaya koyma gibi bir amaca sahiptir. 3. Etiğin amacına gelince İnsan pratiğini ahlaki niteliği bakımından aydınlatma, eleştirel, ahlak tarafından bir bilinci geliştirebilecek etik kanıt biçimlerine ve temellendirme süreçlerine girebilme."²

Bir diğer etik tanımlaması da şöyledir: "En genel anlamıyla "İyi"nin, iyi olanın, iyi davranışların doğasını, özünü ve kaynaklarını araştıran; "İnsan için iyi bir yaşam ne tür bir yaşamdır?", "Nasıl bir yaşam yaşamaya değerdir?", "Doğru bir yaşam sürmek için hangi seçimlerin yapılması gereklidir?" gibi birbirini bütünleyen sorular eşliğinde "Nasıl yaşamalı?" sorusuna cevap arayan geleneksel felsefe dalı."³

Ahlak kelimesi Arapça "hulk"un çoğulu olup "huylar", "seciyeler" anlamına gelmektedir.

Ahlak "İnsanların gerek yaşam ilgileri gerek metafizik bağlanımları gerekse değer yönelimleri bakımından kendisine göre yaşamakla yükümlü olduklarını hissettikleri temeline dayalı dünya görüşü; mutlak anlamda iyi olduğu düşünülen bir yaşam görüşünde yapılanıp yerleşiklik kazanan, gelenekler ile görenekler yoluyla taşınan yazılı veya yazılı olmayan davranış kuralları; yaşam ülküsü olarak bilinçli veya bilinçsiz olarak seçilen yaşama değerleri, amaçları ile tasarıları"⁴ biçiminde tanımlanabilir.

Öyleyse, ahlak alanında belli değerlere ve değerlerin belirlediği niyetlere, yönelimlere göre sergilenen davranışların söz konusu olduğu ileri sürülebilir. Ahlak, ertelemeye hiç mi hiç gelmeyen yaşamın akışı içinde bize sunulan, kimi zaman onarılan değerlerin toplamını, tümünü oluşturmaktadır. Toplum

² Annemarie Pieper, *Etiğe Giriş*, Çev. Veysel Atayman-Gönül Sezer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 16-18).

³ Sarp Erk Ulaş ve diğ., *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, s. 500-501.

⁴ agy., s. 24-25.

içinde kişiler hakkında “ahlaklı” ya da “ahlaksız “ denildiğinde veya “örnek bir ahlak”tan söz edildiğinde kişinin sergilediği davranışlarının ardındaki değerlere dikkat çekilmektedir.⁵

Kısaca ahlak, bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları olarak tanımlanmaktadır. Ahlak konusunun değişkenleri deneyimler ve doğruluk bilgisine dayalı bir kural ve bu kuralı gerektiren bir davranıştır. Gizli değişken ise kuralların, davranışı doğru bilinen yönde değiştirme amacıdır.

Ahlak bilimi açısından ahlak ve davranış arasındaki ilişki; yarar, zarar, iyi, kötü gibi olguların etkileşimlerinin kişinin eyleminde oluşturduğu sonucu ifade eder. Aslında bu insan doğasındaki temel bir özelliğin toplumdaki uygulamalarının bilim yöntemleriyle ele alınan biçimidir. Ahlak biliminin konularından bir diğeri de değer olgusu ve yaşama neyin anlam kazandırdığı konusudur. Değerlerin anlamlandırılması bir süreci gerektirir ve temelde hangi davranışın iyi ve hangisinin kötü olduğunu belirleyen bir bilgiyi ortaya koyar.

Ahlak temel doğruluk bilgisi üzerine kurulduğu için bize örgün bir yapı sunar. Burada, birbirinden bağımsız kural kümelerinin yerine, en genel ifadelerle dile getirilen doğruluk esaslarının bireyden, toplumun tüm sosyal gruplarına ve sosyal kurumlarına yayılması ve sinmesiyle ortaya çıkan bir “bütün” söz konusudur. Bu anlamda birey ahlakından bağımsız bir grup ahlakı düşünülemeyeceği gibi meslek ahlakından bağımsız bir görev ahlakı da düşünülemez.

Sonuç olarak etik tüm toplumlarda her dönemde uygulanabilir temel doğruluk bilgisinin felsefi soruşturma düzlemindeki adıdır. Ahlak ise belirli bir dönemde bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış ve kuralları ifade eder.

Bu çalışmada ahlak, davranışlar ve onların belirleyicisi olarak, etik ise ahlaka ilişkin her şeyi bilgi bağlamına taşıyan, davranışların ardındaki değerleri öne çıkaran, niyet, amaç kavramlar ve dil/söylem üzerindeki düşünme doğrultusu olarak değerlendirilecektir.

Bu anlamda dil etiği dediğimizde dilin yapısındaki kesinlik, tutarlılık ve açıklık olarak görünen etik yapıyı kastediyoruz. Dil ahlakı dediğimizde ise dilin bünyesindeki bu etik bağının birey ve toplumda olması gereken veya olan durumunu ifade etmiş oluyoruz.

Dil olgu ve oluşu tanımlama ve tarife çalışır. Kendi malzemesi ve kuralları, kendi doğası vardır. İşte dil etiği ve onun toplumsal yansımada dil ahlakı

⁵ Betül Çotuksöken, Felsefe Açısından Etik: Tanımlamalar-Sınırlar, TMH Türkiye Mühendislik Haberleri, S. 423, s.12-15, 2003/1

bu alanda kendini gösterir. Dil etiği bu anlamda doğruyu, iyiyi ve sözdeki anlamın değerini ortaya koyarken dil ahlakı da dilin doğru ve iyi tutulması için gerekli kuralları gösterir, söz ve dolayısıyla anlam uğruna gösterilecek çabayı vurgular.

Dil ve Eylem Etkileşiminde Etik Vurgu

Uygulamada var olan yani yaşanan, dünyaya ait ahlak, sözle harekete geçen eylemde kendini gösterir. Eylem söylediğin gibi olma durumunun sınırdığı bir var oluş alanıdır. Tek bir gerçekliği ifade eder yani olma durumunu. Burada bir oluş ya doğrudur ya da yanlış, ya iyidir ya da kötü.

Dil ahlakı söylenen ile yapılan arasındaki anlamlı ayırım ile karakterini kazanır. Söylenen ile yapılan arasındaki fark imge ile olay arasındaki uyumsuzluğu ortaya çıkarır. Söz bireyde bazı iç ve dış etkenler aracılığıyla özünden uzaklaşır eylem şekillenirken söylenenle kastedilenden farklılaşmıştır. Bunun kaynağı bilginin çokluğu veya azlığı değil, ilişkiye dayalı üretim bağlamının özelliklerinde insanın aldığı yer ve amaç farklılıklarıdır. Özellikle bu bağlam örgütlü amaçların gerçekleştirilmesi hedefine yönelmişse, o zaman planlı ve programlı olarak yürütülen üretim ilişkileri içinde eylem sözden çok ayrı yerlere savrulabilir. Söz aynı olsa bile eylemin biçimi ara unsurlar tarafından yeniden tanımlanır.

Bu biçimlendirmeye gelişen eylem ve bu bağıntıyı meşrulaştıran ahlak, yorumlama, düşünce parçalamanın yer aldığı reklam ve propagandayı doğuran düşünce iklimine aittir. Reklam ve propaganda gerçeklerin büküp, akli kenara iterek içgüdülere uzanma işidir. Bu şekilde sözün gerçekleri olduğundan farklı gösterecek şekilde bozulması dilin etik yapısının toplumsal eylemi oluşturması önündeki en büyük engellerden biridir.

Oysa dil çok eskilerden gelen ve akli varlığında ortaya çıkaran bir güçtür. Dolayısıyla insan olma durumunu belirler. Eylemler çok hızlı seyreden bir iç konuşma sürecinde tasarlanırlar. Dil ile ortaya çıkan değerlendirme ve karar aşaması eylemleri belirleyen temel etkidir. Dil alıkoyucu ve yönelticidir. Aslında dil eylemin bir adım öncesinde kişinin düşüncesi olarak ortaya çıkmakla birlikte, dilin insanı doğru kabul edilecek bir yola sokması daha uzun bir zamanı gerektirir. Sözlere ait anlamların kavranmasıyla şekillenen bilinç insanı bazı düşüncelerden alıkoyarak başka düşüncelere yöneltir. Örneğin “sevgi” sözcüğü bütün anlamıyla ve arkasındaki bilgi yüküyle kavranıldığında kullanılan sözel bir malzeme olmaktan çıkarak “farkına varılmış ve anlaşılmış” bir “kavram” a dönüşür. Böylece insan sözü kullanırken söz de “insan” ı inşa eder duruma gelir.

Bünyesinde eylem bilinci gelişen birey varlık üzerinde doğru adına söz hakkının olduğu iddiası içindedir. Yaşamın amacı insana özgü idealler olarak belirlenir. Sözdeki anlam akli harekete geçiren başlangıç noktasıdır. Eylemler anlamlara layık olmaya çalıştıkça anlamlar eylemleşir. Ahlak kuralları kondukça karmaşa ve başboşluk kilitlenir eylemler ve söz özgür kalır. Çünkü ahlakın belirleyici olması ayıklanmış düşünsel birikimlere dayanır. Eylemin ahlaki kural ve değerlerle sürekli bağı dilin inanç ve kültür kavramları olarak edinilmesinden öte dile karşı sorumluluğun özünde gizlidir. Dil ahlaki yapılanmasıyla daima doğruyu hatırlatır. Bazen iç ses bazen bir emir veya dilek cümlesi biçiminde söz eylemi başlatır. Sözün doğruluk ve düzeni üzerindeki ortak görüş eylemin ahlaka uygunluğunu sağlamasını yapar. Sonuçta insanın eylemi sözü kadar doğrudur diyebileceğimiz bir gerçeklik ortaya çıkar

Dilin Farklılaştırıcı ve Buluşturan Gücü

Dilin oluşumunda içgüdü, sezgi ve inanç beş duyu kadar etkilidir. Böylece insanın kendisine hâkim olabilmesini sağlar. Özden gelen ve özü ifade eden bir var oluş unsurudur. Bu yüzden insan açısından gönüllü bir itaattir. Her bireyi kendine özgü kılarken aynı zamanda fazilet ve insanlar arası ilişkilerin birleştiricisi işlevini görür. Dil bir taraftan insana değerini veren bir öz çağrısıdır diğer taraftan anlamların paylaşımını sağlar.

Bu anlamda dil ayırıcı değil farklılaştırıcı bir unsurdur. O önce bireylere kişilik kazandırır sonra onları bir kimlik altında birleştirerek toplum yapar. Daha sonra da farklı olanların buluşmasına ve zenginliklerini paylaşmasını sağlar.

Yaşayan dillerin her biri akıl nehrinin besleyici kaynaklarıdır. Kaynaklar farklı olsa da su yani anlamlar bütünü aynıdır. Ancak her bir kaynak da vazgeçilmez tamamlayıcı unsurdur. İnsanlık farklı söyleyişlerin zenginliğinde anlamlar denizine kendilerine özgü olanı eklerler. Hiçbir dil bir “şeyi” diğeri gibi söyleyemez. Bu durumun bir sebebi olmalıdır. Dillerin farklı olması kültürün bütününde olduğu gibi “kendinde bulunan ve benzeri olmayan emaneti koruma” ahlaki sınavıyla ilgilidir. Dil aslında anlamları koruyup taşıdığı için âdeta ahlak için vardır. Sözlerinin anlamlarını kaybedenler anlamlı sözlerini de kaybederler böylece duygularını terkedilmiş, yön­süz, aç ve susuz bırakırlar. Bir süre sonra duygular kuralsızlığın kolaycılığı tuzağına düşerler. Ne yazık ki o zaman o talihsizler pişmanlıklarını ifade edecek anlamlı sözler de bulamazlar.

Dil ve Amaçlılık

Toplum belirli bir amaca yönelik süreçte fertlerin ortak yararlarından öte manevi paylaşımlarda kendini bulduğu bir birlikteliği ifade eder. Toplumun karakteri bir amaca yönelik süreçle belirlenir. Bu gidişte fertlerin iradi yapıları esası teşkil etmekle birlikte onların bilinçlerinden bağımsız ortamların nesnel etkileri de belirleyicidir.

Fertlerin tek tek iradesini gerektiren ama bu sağlandığında onlar üzerinde yaygın bir etkiye sahip olan amaçlılık hali fertlerden bağımsızlaşmış bir ortam olarak görünür. Amaçlılık hâli fert üzerinde belirli şartları gerekli kılar ve toplumun değerlendirme mekanizmaları bu şartları belirler. Bunlar bireysel zafiyetleri gideren birer yaşam kılavuzu gibi görev yapar. Beden varlığına sahip insanı, beşer noktasına oradan da olgun ve yararlı birey noktasına taşıyan bu sistemdir. Böylece sosyalleşme sürecinde beslenmek, eğlenmek ve çoğalmak gibi bedensel itkili davranış biçimlerinin ahlakın yol göstericiliğinde ortaya çıkan bilincin düzenlediği bir ölçü içerisinde sergilenmesi sağlanır. Bu noktada pozitif alanın, rasyonel algısından öte insana uygun bir dengelilik hâlinden söz etmek mümkündür. Böylece bireysel zafiyetlerin etkisinde biçimlenen “kuralsız bana görelik”in üzerine kurulu rasyonelliğin şaşırtıcı ve oyalayıcı kural arayışlarının etkisi aklın genelliği, dengeliliği ve duruluğuyla aşılmış olur. Böyle bir sonucun elde edilmesi ise sağlam bir bilinçlendirici temel ilkelere kaynağının varlığına bağlıdır.⁶ Bu kaynak doğruluk bilgisini kurallarında ve taşıdığı bilgide gösteren dildir.

Amaçlılık davranışın bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir amaç ve sonuca doğru çabalama veya itilme özelliği gösterdiğini, bu özelliğin de yalnızca mekanik, kimyasal olarak açıklanamayacağını savunan görüştür.

Bu anlamda dilin bir amacı olduğu gibi kendisi de özellikle bir amaçtır. Dil bir muhatabın var olduğunun delilidir. Tek başına konuşmadan büyüyen birey dil kazanamaz. Hatta uzun süre yalnız olan kişinin kazanmış olduğu dil yeteneği bile zayıflar. Dilin “öteki” için var olduğu açıktır. Dolayısıyla ötekine ait ne varsa onunla ilişkili ölçüler içerir. Kısacası karşımızdaki her bir kişi dilimizin sebebidir. Akli kendinde ortaya koyan dil olduğu için aklımızın sebebi karşımızdakidir diyebiliriz. Dolayısıyla bünyemiz ve aklımız muhatabına oranla vardır. Mademki muhatabımız dilin sebebidir, dil sebebini incitmedikçe akıl yücelir. Akıl yüceldikçe dilin ve onun anlattığı tüm varlığın amacı netleşir. Buradan yola çıkarak “dil ahlakı aklın ışığıdır” diyebiliriz. Böylece dil ahlakının sebebe sadakat ilkesi açısından önemi ortaya çıkar. Sebebe ve esasa sadık olmanın menzillerinin başında dil gelir.

⁶ Ejder Çelik. Türk Kültüründe Öğüt Geleneği, Ekim 2003, C: LXXXVI, S: 622, s. 557-570

Söylenen bir söz doğru anlamında ve doğru yerinde söylenmemişse o artık başka bir sözdür ve düşünsel bir kalite içermez dolayısıyla doğru olandan bir sapmayı ifade eder; yararsızdır. Böyle bir dil kullanımı dil ahlakı açısından bir sorumsuzluğu ve yanlışlığı ortaya koyar. Sözlerinin anlam değerlerini ve farklı anlamların düşünsel ve duygusal karşılıklarını yitirenler “boş sözler” ve dolayısıyla “başıboş eylemler” üretirler. Sonra ortaya kültürde ve bilinçte yozlaşma diye ifade edilmeye çalışılan kendine has esası ve emaneti kaybetme durumu ortaya çıkar. Aslında kaybedilen “anlamlar”dır. Eğer amaç “ahlak içinde” hatta “ahlak için” yaşamaksa, konuşmanın ve yazmanın çabası söze ait olan anlamı en iyi şekilde temsil etmek olmalıdır. Böylece birey dil ahlakının insanı getirdiği noktaya ulaşacak; tedirgin, temkinli, ölçülü ve sınırlarını bilen bir duruma gelecektir. Böylesine sorumlu bir insan tipiyle oluşan toplum için “dilini korumak aslını korumaktır” sözü yönlendirici esaslardan biri olacaktır.

Benliğin Keşfinde Etken Olarak Dil

Doğal olan içerisinde dil rastlantı olamayacak kadar yüksek bir mimarının ve ortaklaşmış kurallar bütünüdür. Bütün yönleriyle insan olmayı sağlar. Doğumundan sonraki ilk evrelerde bir dili öğrenebildiği için beyin olgunlaşarak insan beyninin bilinen işlevlerini kazanır. İnsanı dilden mahrum bırakırsanız beyin gelişimi zayıflar ve eksik kalır. İnsana özgü yüksek değerleri bırakınız idrak edip geliştirmeyi onların varlığını bile algılayamaz. Dili öğrenmek böylesine büyük bir öneme sahipken dile sahip olmak hayat boyu onurlu bir varlık olmanın kapısıdır. Benlik duygusundan biz duygusuna ulaşarak belirli ölçüler ve kurallar içerisinde karakter ve kişilik geliştirmek dilin kendine özgü dünyasında gerçekleşir. Dilin doğru kullanılmaması sosyal bir varlık olma noktasında hiçbir kültürün kabul etmeyeceği bir bozulmayı ortaya çıkarır. Dilin kavramlarını, onlar arasındaki ince farkları, bir araya gelişlerinden ortaya çıkan anlam çeşitliliklerini, düşünce oluşturan etkileşimlerini anlayıp, idrak ettikten sonra onları sindiren bir fert tarih boyunca tüm insanlığın yaptığı gibi insanın ancak bir kültür içinde var olabileceğini anlar ve bunu sağlayan dile sahip olmanın ayrıcalığını yaşar.

İnsanın sözünün aşıyla yani anlamıyla bulunduğu noktada sözün temel işlevi gerçekleşmiş olur. Bu bir farkına varma ve etkilene durumudur. Bu durumu insanın kendini keşfetmedeki tek aracı olan dil ile bu keşfi gerçekleştirmesi süreci olarak tanımlayabiliriz. Dilin işlevi tasavvurun fiile geçmesi, aklın irade ile birleşmesi demektir.

Dil bizi insan olan özümüze bağlar ve insanın dışında diğer canlıların yapabildiklerinden farklı ve onlar için ulaşılmaz olan düşünce boyutunda tutar.

Böylece diğerini fark etmekten öte kendimizi fark etme özelliğini derinleştirir. Sonuçta insan kendini tanıdığı kadar diğerini değerlendirebilen bir özellik kazanır. Böyle olunca varlığın doğrusu görecelik kazanır. Bu aşamada çıkan karışıklık yine dil aracılığıyla doğrunun ortaya konulmasıyla bir yön bulur. Doğruluğun ortaya konulduğu yerde yine insan vardır. Ama bu defa dile olan şükran duygusuyla kâmil bir algılamaya sahiptir.

Dile duyulan saygı, akıl, beden ve ruh arasında sürdürülebilir içkin bağı kurar. Böylece insan hissediş ve eylemlerine kendi isteğiyle kısıtlama getirebilen özel bir konum kazanır. Bu kısıtlama kuralı ortaya çıkarır. Alışkanlıklar beden dürtülerinin yerini alırken kural devreye girer ve alışkanlıkların aklın dille olan bütüncül ilerleyişi noktasında geldiği yücelik hissine uygun olmasını sağlama gereğini ortaya koyar. Kural dilin bünyesinde vardır. Anlaşılabilirliğin temeli olan tutarlılık ve görüş birliğini bütün kuralların kaidesine yerleştiren mantık dilin mantığıdır. Bu yanlısın kuralı değil doğrunun kuralıdır çünkü yanılmaz ve olumsuz doğurmaz. Neyin olumsuz olduğunu belirleyen de akıl-dil birliğiyle geline hilkat düzeyidir. Kuralı koyan akıl doğruyu onaylayabilen bir merci durumuna gelmiştir. Bu noktada dilin insan olma durumunu inşa eden bir bağımsız değişken olduğunu söyleyebiliriz. Görüldüğü gibi dil şeyleri, eylemleri ve ilişkileri ifade etme aracı olarak kullanıldığı zaman kendi gerçeğinin bir yüzünü gösterir; bu varlığın işlev yüzüdür. Ancak bir varlık olarak dilin anlam yüzüne bakıldığında onun aşkın gerçeği görülür. Dil aklın nefesidir.

Dolayısıyla dil insanın dışında bilinme ortamı bulan ama aslında içinde ortaya çıkan bir değerdir. Onun dışta yerini alabilecek başka bir şey yoktur. Çünkü yaratılanlar içinde hayatın “anlamalarını anlatan” dilin ürettiği tek kaynak insandır. Dili insanın kendinden uzaklaştırması diye bir şey söz konusu değildir. İfade edildiğinde kişiden uzaklaşan dilin kendisi değil onun yazı veya söz şeklindeki tasvirleridir.

Aslında yazı ve söz için “tasvirin tasviri” denebilir. Çünkü dil varlık yapısıyla duygusal ve mantıksal bir sarmal hâlinde ruhu ve aklı tasvir ve tarif eder. Dil dışarıya karşı bir görev değil insanın ihtiyacı, varlığını ifade yoludur. Özdeki kendinin farkında olma ve varlık amacını sorgulama durumlarının tutarlılık ve sorumluluk disiplini içerisinde ortaya çıkmasının temel aracıdır. Dildeki tutarlılık zihindeki tutarlılıkla, dildeki doğruya sadakat da iç dünyadaki doğruluk fikriyle ilgidir. Dilde ilkeli olmak, insanın kendine olan saygısını artırarak yol göstererek tutarlılık sağlar. İnsana nereden geldiğini, ne durumda olduğunu ve nereye gittiğini gösterir.

Anlamın Kuruluşunda Dilin Etik Bağlamı

Dil düşünceyi yalnızca taşıyan ve ileten bir araç olmayıp düşünceyi yeniden yapılandıran, onu tamamlayan temel bir işlevsel yapıdır.⁷

Kelimeler aklımıza anlamı kurdururlar. Bu bilginin edinilmesi anında oluşan öğrenmenin gerçek yönüdür. Kelimeler bilginin taşıyıcısı olmaktan öte onun hafızadaki diğer kelimelerle buluşması ve örüntü oluşturmasını sağlayacak güçtedir. Anlamı olmayanın kelimesi yoktur diyebildiğimiz gibi kelimesi olmayanın anlamı yoktur da diyebiliriz. İkisi de mantıksal olarak aynı güçte yargılardır. Bu varlık-dil-akıl üçgeninde anlamın insanı inşa ettiği ve bunun başka bir seçeneğinin olmaması demektir. Tüm bu etkileşim ve oluşum sürecinde özde ilk bakışta kendini göstermeyen bir unsur vardır o da emin olmayı sağlayan güvendir. Dil eğer etik bir mimari olmasaydı insanlık nesnelere dünyasında aklına yol bulamazdı. Her şey başka bir şey olabilme olasılığında, bir karmaşanın temsilcisi olarak karşımıza çıkardı. Akıl âdeta yankısı olmayan bir çılgılık gibi sonsuz karanlıkta kaybolurdu. Buradan da anlaşılıyor ki dil bizi doğruya bağlayan ve ahlakın kaynağından akan bir su gibi etik bütünlüğüyle düşüncemize sızır.

İnsanoğlu başından beri olgu, oluş ve nesne dizgelerini önce doğal dünyayı anlamada, düzenlemede, daha sonra da insan gerçekliğini aydınlatmada kullanmıştır. Bu süreç insanoğlunun doğayı ve ötesini kendi varlık ekseninde anlama ve bu çerçevede kendini konumlandırma sürecidir. İşte dil ve ahlak tam da bu noktada insan tasarımının sebep ve sonuç ilişkisinde ortak paydayı oluşturmaktadır.

Bu düzenli dizgeyi aksatan dilin ahlaki olmayan kullanımınıdır. Dilde anlamın kurulması anlaşılabilirlik ve tutarlılık sergileyen ahlaki dil kullanımını gerektirir. Locke, sözcüklerin kötü kullanımından bahsederken düşüncesi olmayan kelimelerin kullanılmasından bahseder. Dilin anlamından soyutlandığı bir durumu ortaya koyar. Kelimelerin zayıflatılması anlamlarından uzaklaştırılmasıyla olur. Aynı şekilde basit düşünceler için bir araya getirilen kelimelerin anlam değerlerine göre düşük düzeyde bir düşünce bağlamına oturtulmaya çalışılması da dilin ahlaki olmayan kullanımınıdır. Başka bir yanlış kullanım biçimi de anlaşılmayı zorlaştırarak düşünce yoksulluğunu örtme çabasıdır. Anlaşılmanın zorluğu metnin karmaşıklığından değil kelimelerin karmaşasından kaynaklanmaktadır. Bazen çok eski kelimeler bazen de kimsenin bilmediği uydurma kelimeleri kullanarak metni anlaşılabilir duruma getirerek yapılır. Locke'un dilin kötü kullanımına ilişkin olarak yaptığı bir başka belirleme de

⁷ M. Orhan Öztürk, *Bilimsel Yayınlarda Dil, Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*, 2004, s. 89-97

düşüncelerini bir dizgeyle sınırlayıp, bir hazır varsayımın yetkinliği üzerine sağlam bir inanca kendilerini kaptıranlardır; bunlar, görüşlerine ilişkin terimlerinin, şeylerin gerçek varlığının yetkin karşılığı olacak biçimde onların doğasına uygun olduğuna inanmaya başlarlar.⁸

Nitekim Aristoteles yüzyıllarca önce bu ilişki üzerinde durmuştur. Aristoteles *Retorik*'te dilin doğru kullanımını ele alır. Ona göre retorik, belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yeteneği olarak tanımlanabilir. Retoriğe, bize sunulan hemen hemen her konu üzerinde inandırma yollarını kullanma gücü olarak bakıyoruz.⁹

Dilin inandırma gücü iki yanı keskin bıçak gibi işler eğer doğruları söylüyorsanız iyi, yanlışlara inandırıyorsanız kötü bir şeydir. Dilin etiği retoriğin olduğu yerde daha çok önem kazanmaktadır. Sözü güzel söylemektense güzel sözü söylemek daha iyidir. Güzel sözü güzel söylemek daha da iyidir.

Anlamın kurulabilmesinin önündeki bu engeller dilin etik kurgusuna bir saldırı niteliği taşır. Çünkü diğer kişilerin bilinçlerindeki kavram-anlam bağlantısını bozar. Zaman içinde kelimelerini kaybetmiş bir toplumun düşünce zayıflığı günlük yaşantısında ahlak hükümleri koyamayacak duruma gelişini hazırlar. Dilin ahlakının bozulduğu yerde ahlaksızlığın dili hüküm sürmeye başlar. Bu dil bozuntusu herkes tarafından bilinenleri tekrar ederek düşünceye hiçbir şey katmayan gereksiz dil kullanımları (totoloji) ve insanı yanıltan söylemlerle (mugalata) beslenir.

Dilin Etiğinden Toplumsal Ahlaka

Dilin harekete geçirici gücü dil sorumluluğunun sosyal yönünü ortaya çıkarır. Dilin insan ilişkilerine yansımaları ahlaki ve toplumsal düzenin dilin uygun kullanımına bağlandığı noktada gerçekleşir. Burada ben ve öteki, biz ve diğerleri tanımlamalarının eylemlere dönüşmesinde dilin yansımalarının irdelenmesi gereği ortaya çıkar. Dil kullanıldığında hiçbir şey yapmaz ama birçok şeyi yaptırır. Örneğin birine “gel” dediğimizde o kişi gelmiş olmaz ama gelmesi sağlanır. Bu sebeple dil bir araç olarak kullanıldığı düşünüldüğünde bile aslında araçtan farklıdır. Çünkü araç onu yönlendiren öznenin iradesiyle bir şey yapar. Oysa dil bir şey yapmaz ama özneye bir şey yaptırır. Dilin temel işlevi akıl ile olan bağında ortaya çıkar.

Dil var oluş doğası (ontolojisi) itibariyle kuramsal olmaktan çok pratiktir. Çünkü gelişip duran bir model gibi görünse de dilin varsayımlarından söz

⁸ John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çeviren: Vehbi Hacıcadıroğlu, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 282-283

⁹ Aristoteles, *Retorik*, Çeviren: Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 37, 1355 b.

edilemez dolayısıyla o sınanan bir varsayım da değildir. Dil gerçekliğin başından beri vardır. Ondaki kuralların ortaya çıkarılması, doğanın işleyişini ortaya koymak gibidir. Doğa insanı kapsayan aşkın bir hacimdir. Dil bu doğa içinde düşünülmelidir. Doğa anlamların şekille kodlanmış biçimidir; dil de öyle... Doğaya uyum ve sadakat dünyada var olmanın şartıdır ve ahlaki bir davranış temeli içerir. Dil de doğa içinde var olmak yanında insan olmanın şartıdır ve o da ahlaki bir davranış temeli içerir. Çünkü anlamlar insanın sebebidir. İnsan da anlamların...

İşlev ve dil arasındaki bağlantı dile yaklaşım biçimini belirleyen önemli bir başka eksen oluşturur. On dokuzuncu yüzyıl Batı bilimsel düşüncesini ateşleyen organik modelin işlevi, bütünü bir sonucu veya tasarının amacı olarak görmesi “işlevle gelişen bir organizma mı işlevi geliştiren bir organizma mı” ikilemine takılmıştır. Bunu takip eden yapısalcı model için de aynı şeyi söylemek mümkün. Var olan ve akıl ile anlaşılabilen bir şeyin sebebini kendisi olarak değerlendirdiğinizde böyle düşünsel çelişkiler ve çıkmaz sokaklar ortaya çıkar. Bu anlamda her yapının bir amaç üzerine inşa edildi gerçeğini kabul etmek gerekir. Her yapı bir anlam değerine sahiptir. İşlevi ise nesne olarak kendi fizyolojik bütünlüğünü devam ettirerek anlam mesajını devamlı kılmaktır. Bütüncül olarak baktığımızda her şey aslında semiyotik bir dilin kelimeleri gibi işlev görür. İnsandaki dilin bir ses veya yazı marifetiyle paylaşılabılır kılınması gibi ortada hissedilir eylem veya şekilden bir de böylece aktarılan anlamdan söz etmek mümkündür. Dilin nesnesi ve yapısı anlamın aktarılması işlevi için vardır. Aslında bu her şey için geçerlidir. Yani insanoğlu nesnel imgeli semiyotik bir dil, bir mesaj içinde yaşamaktadır. İnsana ait dil ise bu semiyotik âlemlerle aynı anlam tabanını paylaşan bir başka kodlamadır. Her ikisi de bozulmadan tutulması gereken anlam taşıyıcılarına yani sözlere sahiptirler. İnsana düşen bu iki düzeni bir sözünü bile bozmadan tutmak, kullanmak ve anlamaktır.

Ferdinand de Saussure'un dil üzerine geliştirdiği kuram olan yapısalcılık (*Structuralism*) temelde büyük yapılar, sistemler ve oluşumlarla ilgilidir. Dil bilimi ve gösterge biliminden antropolojiye ve sosyolojiye uzanan bu yorumlama biçimi aslında insan davranışlarının sergilendiği toplumsal kural (norm) ve değerler bütünü, rol ve statüler bağlamında oluşturduğu sosyal sistemin dilin içsel yapısının bir yansıması olduğu gerçeğini ortaya koyar. Nitekim yapısalcılık bir kültürde anlamı ortaya çıkaran alt birimler arasındaki ilişkileri inceler. Yapısalcılık kuramına göre bir kültürdeki anlam (mana) önem sistemleri olarak çalışan çeşitli pratikler, olgular ve aktivitelerle tekrar ve tekrar üretilir. Bir yapısalcı, bir kültürde üretilen ve tekrar üretilen anlamın derin

yapılarını keşfedebilmek için ritüeller, dini ayinler, oyunlar, edebi ve edebi olmayan yazılar ve diğer eğlence biçimleri gibi çok geniş bir eylem çeşidini ele alır. Tüm insan eylemleri bir yapıya dâhil olma bağlamında gerçekleşir. Tüm bağımsız değişkenlerinden soyutlanmış bir eylem söz konusu değildir. En ilkel danslarda bile bir anlam dairesi içinde açık veya gizli işlevler söz konusudur. Dilin bünyesindeki tüm öğelerin nasıl bir işlevi ve yapıyı tamamlayıcı bir konumu varsa sosyal hayattaki tüm kurumsallıklar ve işlevlerinde de aynı durum geçerlidir. Düzenli toplumlar düzenli cümleler gibi işlerler. Bozulmaya başlamış toplumlar bozuk cümleler gibi söz dizimi ve anlam değerleri bozulmuş bir durum sergilerler.

Dilin yanlış veya kötü kullanımı sadece sosyal çözülmenin değil, aynı zamanda ahlaksızlığın en büyük kaynağı olarak düşünülmelidir. Toplumun değerler örüntüsü temelinde yükseldiği gerçeği aslında değerler kuşaktan kuşağa taşıyıcısı olan dile gönderme yapar. Toplumun erdem tanımlaması dilin etik tanımlamasından bağımsız gelişemez. Örneğin yönetim biçimi anlayışında demokrasi bir erdem ise onun alt oluşumlarında dilin etik yaptırımı her zaman bir söz ahlakı olarak belirmelidir. Aksi durumda yönetim adına gerçek anlamda bir iyi niyetten söz edilemez. Erdemler yalancılık ve şarlatanlıklarla sürdürülemeyecek gerçekliktedir. Erdem sözün doğruluğu üzerinde oyunlar oynamaya, kurnazlıklar sergilemeye yönelmiş bir keyfiyeti men eder. Eğer böyle bir yol benimseniyorsa kurumsal yapının erdemi adına söylenenlerin gerçekliği yoktur. Burada kendini sergileyen dil ahlakı olmayanların dilin temelindeki değer bağıntısını bozdukları gibi toplumun değer örüntülerini de bozmaya yönelik eylemleridir.

Yalan her zaman doğruluk iddiasındır; doğru ise yalanı dışlar. Toplumun en temel yaptırımlarından biri yanlış olanı dışlayabilmesidir. Bu güç eğer kullanılmıyorsa yalanın sistemleşmesi adına toplumun en azından büyük çoğunluğu arasında bir görüş birliği vardır. Burada vurgulanan yalan toplumsal yapı içindeki rol ve statü eşleşmelerinden, yapıların tanımlanmasına kadar topluma ilişkin tüm alanlarda geçerli olacak biçimde dile getirilenle olan arasındaki farkın yok kabul edilmesidir. Yani tanımlamanın yanlışlığına rağmen doğru olduğu söylemini esas alarak kabullenmektir.

Doğru ve düzgün bir cümle sağlıklı cümledir. Böyle bir cümlede kelimeler birbiri için vardır. Hiçbiri diğerine göre öncelik içermez. Konumlanmış her bir cümle için yeniden tanımlanır. Her bir öğenin eksikliği cümleyi kendi içinde öğeleri eşit değerde başka bir cümleye dönüştürür. Bir araya gelişler anlam ve doğru içindir. Yapı-işlev bütünlüğü dilin toplumsal olan ile bağının ne kadar güçlü olduğunu ortaya koyar. Dildeki cümle öğeleri hangi oluş ve kılışı

anlatırsa anlatsın bir gramere bağlılık içinde şekillenir. Aynı biçimde toplum içindeki aktör ve olayların aslında bir yapıya bağlı olarak etkileşiyor olması da aynıdır. İki durumda esasa dayalı düzenle sonuçlanır.

Dilin Kültürü İnşası

Dil ile kültür arasında da sıkı bir bağ söz konusudur. Var oluşun aşkın yapısından insan düşüncesiyle eylem alanına doğru imbiklenen anlam daireleri tutarlı ve sürdürülebilir paylaşım ve etkileşim alanlarını ortaya çıkarmıştır. Bu ortak kabuller bütünü, ortak kültürü aynı zamanda ortak dili ifade eder. Paylaşılabilir bir imge dili ve sözel dil olmadan ortak bir kültürden bahsetmek mümkün değildir. Bu noktada dil toplumu kendine çevre yapar. Dolayısıyla insan topluluklarının kültürel farklılaşmasının temelinde de dilin yattığı söylenebilir. Ortak kabuller aslında ortak bir ahlakî simgeler. Bu kabuller örf ve gelenekleri oluştururlar. Örf ortak kabullerin ilk kültür oluşumudur. Paylaşımların bir düzene sokulduğu, liderin belirlendiği, bir arada yaşamının kurallarının konulduğu ilk kültürlenme evresidir. Örfün dili törenseldir ve kurallara dayanır. Aslında duyguların ve arzuların eylem sınırlarıyla sosyalleştirildiği bir süreçtir. Temelini insan doğasından alır. İnsan kendi doğasını ancak aklı harekete geçiren sözlerin anlamlarına sadık kalarak anlayabilir. Anlamlar üzerindeki görüş birliğinin yaptırımlarda kendini göstermesi örfün yazılı kurallara dönüşmesi aşamasında da belirleyici olacaktır. Bu hukukun dilidir.

Geleneğin sözel taşıyıcı unsurları (öğüt, atasözü, destan, kıssa, fıkra vb.) manevi kültürü oluşturur. İnsanların toplum içerisinde yaşayışları sırasında bu tür sözel ürünler vermesi hemen her zaman kendi iradeleriyle olur. Toplumsal bilincin gelecek kuşaklara doğru olarak aktarması insana özgü temel bir özelliktir. Dil sayesinde gerçekleşen bu aktarım medeniyetlerin gelişmesinin kilit noktasıdır. İster yazılı ister sözel olsun dil kültür aktarma niteliğiyle kültürün kurucu ve taşıyıcı gücüdür.

Nitekim Türk kültürünün abidevi eserlerinden Yusuf Has Hacıp'in yazdığı *Kutadgu Bilig*'de eğitim açısından en yoğun işlenen konulardan biri de dil ve sözdür. "Bilerek söylenen söz, bilgidir, bilgi, dil ile meydana çıkar ve çevreyi aydınlatır, insanın dilini ayarlayan bilgi onun anlayış ve bilgisine tercüman olan da dildir. Söz, akıl ile söylenmeli, bilgi ile süslenmelidir. Âlimlerin sözleri bilgisizler için gözdür. İnsanlar doğarlar, yaşarlar ve ölürler; ondan geriye miras olarak söz kalır. Dil ve söz bir insan için çok değerlidir." Benzer biçimde *Atabetü'l-Hakayık*'ta da, insanın diline sahip olması konusu üzerinde durulmuştur. "Edeblerin başı, dili gözetmektir. Düşünerek konuşmalıdır, yoksa dil ve söz insanın başına bela olur. İnsana ne gelirse dili yüzünden gelir.",

denmiştir. Bu satırlar bir ulusun eğitiminde dile verilen önemi ortaya koymaktadır. Söz konusu olan doğruluk bilgisi olunca dilin önemi burada da kendini göstermektedir. Kurulmak istenen ahlaki bir kültür yapısıdır.

Ahlaki kültür dilin toplumun değerlerini belli bir çıkar için düşünceleri dağıtmak ve bozmak için kullanılmadığı kültürdür. Dilin insani doğrulara dayalı değerler ölçüsünü yükselttiği durumlarda kültür ürünleri nitelikli ve kalıcı duruma gelir. Tersini durumda ticari veya ideolojik bir kullanımın emrine koşmuş dilden söz edilmelidir. Böyle bir sistem değer kaybı süreciyle değeri devam ettirme süreçlerinin birlikte işlediği bir çatışmayı ortaya çıkarır. Dil özellikle yöneticiler aracılığıyla bir defa kötüye kullanılmaya başlandığı veya buna izin verildiği andan itibaren tüm değerlerin bozulmaya başlar. Anlamaların miğferinden kaydığı bir dil yapısında örfün kendisi de insana yaraşır olmaktan uzaklaşacaktır. Çünkü arzu ve isteklere sınır getirmenin bağlayıcı unsuru olan anlamların caydırıcı görkemi yerini anlamsızlığın yol açtığı duyarsızlıkla gelen bahanelere bırakır. Böylece sınırlar, duyarsızlık ve şaşkınlık ikliminde içi boş sözlerle tartışılır duruma gelir. Böyle bir durumda doğallıktan söz etmek çok zordur. Çünkü sözün abartılarla ve/veya yalanlarla doldurulduğu bellekler doğrunun aydınlık çizgisinden uzaklaştıkça gerçek kültürü üretme inisiyatiflerini kaybederler. Başkalarının sözlerindeki yalan-doğru ayrımını yapmaktan yorgun düşen bireyler ortak bilinç geliştiremezler. Bunun yerine ortaklaştırılmış yapay bir bilinç haznesinin içinde yüzerler.

Toplumun kendi kültürünü kendinin üretebilmesinin temel koşulu insani değerlerin çizgisini kaybetmeden ortak kabuller alanı oluşturarak günlük eylemlere biçim ve sınır belirleme gücünü elinde bulundurmasıdır. Elbette tüm bunların omurgasını doğruyu doğru biçimde sürekli ortaya koyan dilin olduğunu söylemeye gerek yoktur.

Bilimin ve Sanatın Dile Dayalı Etik Kurgusu

Dilden veya kalemden çıkan kelime neyi kastetmek için söylenmişse oraya indirgenebilmelidir. Konu bilimsel bir metinse yeni, kendine özgü, tutarlı ve gerçekliğe uygun olmalıdır. Metnin sunulacağı otoritenin kanaatine hizmet etmemelidir. Bilim adına söylenenler bilimin yöntemlerine bağlı olarak gerçeği doğru ve tutarlılık ilkelerine uygun biçimde ortaya koymalıdır. Sanat adına söylenen veya yazılanlar gerçeğin sahteyle örtüldüğü çıkar ilişkilerini herkesin yüzüne haykırabilmelidir. Bir grubu veya otoriteyi memnun etmek veya maddi çıkar sağlamak için yapılan dil kullanımı bilim ve sanat adı altında dil ahlakına aykırıdır.

Dilin nesneliliği bireyin kendine yabancılaşmasını ifade etmez. Dil için sembolere yüklenmiş ortak anlamlarla sınırlı nesnellikten söz edilebilir. Hiçbir yargı yoktur ki öznel olmasın. Bireyin tüm iç dünyasından arınmış ve katıksız olduğu kabul edilen ortak kabuller alanına adanmış ifadeler bireyin varlığını yok sayan reddedilme korkusuyla daraltılmış bir söylemi ortaya çıkarır. Gerçekte böyle bir nesnel alan yoktur. Sadece oluş durumunu devam ettirme yönünde sürdürülebilir bir görüş birliği vardır. Bu görüş birliğinin düşünsel arka planında kabul edilenin tek gerçek ve tek doğru olduğu yargısı yatmaz. Ancak sözü sarf eden bu görüş birliğini kullanarak kendi lehinde bazı ikna süreçleri başlatmaya kalkışrsa işte bu dil etiğine aykırıdır.

Kelimeler gerçek anlamlarına bağlı kalarak birbirleriyle buluşturulursa kendiliğinden ön yargı ve ideoloji gibi anlamları kendilerine yontan dogmatik şekillenmeler devre dışı kalacaktır. Kelimeler asıl görevlerini yani gerçeği ortaya koyma görevlerini yerine getirecektir. Üstelik bireyin kendi özgünlüğü üzerinden gerçeği yakalama görevini tekrar tekrar hatırlatarak doğru bilgiye dönüşürler. Bilimsel etiğin temelinde dilin doğrular için doğru kullanılmasıyla yeni bir doğrunun kanıtlanması koşulu yatar. Bu anlamda bilimin dil düzenine özgü bir alan olduğu gerçeği kendini göstermektedir.

Modernizmin Ahlak Bozgunu Karşısında Ahlak Kurucu Olarak Dil

Temelde duygu ve sezgi işi olan dilin şekli yanı metotla incelenbilse bile o aslında aşkın bir gerçekliktir. Dil insanın kendi kendinde “belirmesini” sağlar. Çünkü sözcüklerin ve cümlelerin oluşma anı aklın belirlediği andır. Bundan bir sonraki an duyguların ve benliğin belirlediği andır. Derin varlık haznesinde söz duygudan daha derinlerde oluşur. Sözler duygularla buluşur ve duygular anlamını bulur. Hayvanlardaki duygulanmalar sözcüklerinden yoksun olduğu içindir ki ancak insandaki duygulanmaların sadece bir mecazıdır.

Sözleriyle buluşan, yani derin varlıktaki iç sesle kendi kendine tanımlanan duygulanma insana özgü olan bir gerçekliğe dönüşür. Aksi durumda bedenün salgı sisteminin yol açtığı bir refleksten öte geçemez. Nitekim günümüzde nöro-psikolojik bulgular bütün duygulanmaların beyin salgılarının beyin bir bölümünü etkilemesi sonucunda şekillendiğini ortaya koymaktadır. Oysa duygulanma hâlinin kişide sözlerle tanımlanması anında olay akıl ve bilinç boyutuna taşınmış olur. Akıl ve bilinç uygun yönlendirildiği durumda dürtüleri tanımlayıp ve yönlendirilebilen güvenilir ve tutarlı bir fert ortaya çıkar.

Bu durumun aksine dürtüleri serbest bırakan bir anlayış (modernitenin insan tasaramı için söylenebilir) insan olma durumuna aykırı bir “hazcılık”

kültürünü ortaya çıkarır. Bu insandaki akıl ve bilinç temelinde bir zayıflama, “yalnızca bedensel var oluş” zannıyla gelen bilinç daralmasıdır. Burada bir bilinç kaybı söz konusu değildir çünkü her koşulda dil hâlâ vardır. Ama böylesine bir daralma dilin giderek iki yönde zayıflamasına yol açar. Birincisi duygu eşliğinin altındaki söz bağıntısının hasar görmesi diğeri ise ifade etmenin aracı olan sese ve yazıya dayalı ve simgesel görünümün zayıflamasıdır. Örneğin yeni üretilenin ne pahasına olursa olsun geçerli saydırılması politikası bütün değerleri iğretileştirir bu öyle bir boyuta varır ki dil bile bir sorun olarak karşımıza çıkar.

Modernizmin söyleminin gizli kodu bireyin toplum içerisinde özgürlüğünün sınırlandırıldığı ve toplumun oluşturduğu duvarları ancak akılı yoluyla kırarak özgürlüğünü elde edebileceği önermesini içerir. Oysa toplumun bireyi özgürlüğün ve değerlerin bilgi ve bilincine ulaştırması gerçeği bile modernizmin bu akıl dışı söylemini boşa çıkarmaya yetmektedir. Bilinçaltına kendini yeni olanla tanımlama koşulu ekilen her yeni nesil kendince bir yönelmeyle dilde de bir takım yenilikler yapma çabasına girmektedir. Bu yenilikler dilin kendi içindeki evrimleşme sürecinin bir parçasını ifade etmemektedir. Burada bütün sosyal kural ve değerlerin yerini bireyin “aklının kestirdiği kadarından ibaret” şekilsiz ve düzeysiz bozuk düşünce parçacıklarının alması söz konusudur. Aynı zamanda dilde de benzer bir süreç yaşanmaktadır. Sözcükleri uygun ve yerinde kullanmaktansa popüler kültürden esintilerle sözler ve söyleyişler üzerinde dil bozgunculuğu yapmak “moda” durumuna getirilmiştir. Toplumlar bilgisiz ve görgüsüz yani insanı insan yapan değerlerden uzak yaşamaya ve ömrünü bu şekilde bitirmeye aday olmuş yığınlara dönüştürülmeye başlanmıştır. Bu yığınlara dâhil olanlar niteliksiz ve derinliksiz hâle getirilmeye çalışılan kişilikleriyle ortada dolaşarak bir yandan tüketim köleliklerini yeniden üretmenin yollarını ezberlemekte diğeri tarafta da binlerce yılın “gerçek” insan birikimlerini yıpratmaktan geri kalmamaktadırlar. İşte bu sosyal tür kendini gülünesi bir biçimde “özgür ve bilinçli” diye tanımlar. Çünkü onun tüketmesini, eğlenmesini ve “saçma” olanı yani akla uygun olmayanı üretmesini engelleyen hiçbir şey yoktur. Zaten onun kendini özgür hissetmesine de bu yetmektedir. Ergin bir birey olmaya yaklaştığı dönemlerde bile üç tutarlı cümleyi birbirini ardına sıralayamayan, anlamsız zamirleri ve edatları gereksiz yerlerde kullanarak kendini ifade etmeye çalışan, söylenen anlamlı sözlerin derinliğine ulaşması imkânsız kılınmış bu kişiler “ilkelleştirilmiş çağdaş”lar olarak tanımlanabilir. Zira özgürlük dışı doğru bir gösteri değildir. O içe doğru bir keşiftir. Yaşamın dirençlerine karşı sergilenen dayanıklılık, azim, kararlılık, sabır gibi davranışlarla bireyin iç dünyasında ortaya çıkan, özgüvenle birlikte

duran ve bilgiyle var olan bir süreçtir. Bu süreçte kişiyi özgür kılan en büyük güç sözcüklerin anlamlarıyla kendini oluşturan bilgidir. Kişi sözcüklere duyduğu saygı ve onların anlamlarını kavrama çabası kadar özgürleşir. Bu aynı zamanda bilgiye, emeğe, deneyime, emanete ve en geniş anlamda varlığa olan saygıdır. İnsana verilmiş en büyük emanet akıldır. Aklın oluşturucu atomları sözcüklerdir. Onlara saygının kazanımı ise -bir başka deyişle hediyesi- bilgeliktir. Bilgelik öncelikle alçak gönüllü olmayı bilmektir. Çünkü insanın gerçeği yani âlemdeki konumu bunu gerektirir. İnsan buna zorunludur. Haddini bilmek, muhatabını bilmektir. Bu yolu gösteren sözcükler kutsal ve ahlakidir. Kişiler anlamlara nüfuz ederek onlarla birbirlerinin aklına yolculuklar yapmalıdırlar. Bunlar öyle yolculuklar olmalıdır ki her cümle âdeta insanın bir yönünü keşfetmeyi sağlamalıdır. Sözcükler varlığın anlamını ifade etmekte ve onları hak ettikleri yere koymada insanın tek aracıdır. Ancak ve ancak olması gereken yerde duran değerler insanın doğru yolda kalmasını sağlayan koruyucu sınırları belirleyebilirler. İleri sürülmüş sözün itibar edilip olması, bir doğruya yöneltiyor olması kişinin temel sorumluluğudur. Sözleri fikirlerin altında ve güvenilmez olarak gören bir toplum kendi ülküsünü oluşturacak bir erdem düzeyine ulaşamaz. O toplum öncelikle güvendiği kişilere güvenme sebebi olarak dili görmelidir. Söz ileri sürmek fiilin karşıtı gibi görülmemelidir. Aksine fiilin yol göstericisi dildir.

Varlığın nesnel temelini oluşturan matematik dizgeler aslında yaratılmış varlığın tertemiz dilini ifade eder. Varlığın dil ile inşa edilmiş olması zaten dilin ne anlama geldiğini gösterir. Bir rakamın değiştirilmesi bir matematik formülünü nasıl darmadağın ediyorsa, kelimelerin anlamlarına uygun kullanılmadığı her nokta aklın yordamını ve niyetin ifadesini o cümle için darmadağın eder.

Çağın hasta düşüncesinin bir yönü de insanı anlamından uzaklaştırırken onun yüce vasıflarını ve o vasıflara karşılık gelen görevleri ulaşılmayacak “ideal”ler olarak göstermesidir. İnsan için akledildiği hiçbir güzellik “ideal” sıfatıyla anılmamalıdır. İnsan bu dünyada zamanı sınırlı bir varlıktır. Ne yapacak ise zamanında yapmalıdır. İnsan için “ideal” diye anılan bütün güzellikler tam olarak birer görevdir. Uzak değil yakındır; hayatının içindedir. Bu sebeple dilin bu denli sorumluluk gerektirmesi bir idealin vurgusu gibi düşünülmemelidir. Bu söylenenler ulaşılmaz idealler değil insanın yerine getirmeye kudretinin yetebileceği sorumluluklardır. Dil ile aktarılan anlamlara sahip bireyler akıllarını başkalarına emanet etmezler. Onlar düşünürler ve sınırları kavrarlar. Sınırlara göre yaşayarak hem tutarlı hem de devamlılığı olan vasatı bulurlar. Bu vasat içerisinde sosyal öğrenmenin temel faktörü olan dil sayesinde

inançtan, bilime kadar bütün insani yapıları insanlık ailesi içerisinde tutar ve aktarırlar. Böylece “dil ahlakı” insan topluluğunu topluma dönüştürerek insan onuruna uygun bir yaşantıyı imar etmiş olur.

Sonuç

Okuduğunuz çalışmamızı felsefi anlamda etiğin, din bilimi anlamında ahlaki nasların, hukuki anlamda kanunların, kültür anlamda örfün bulunduğu bir söylem noktasında, sezgisel bir çizgide tutmaya gayret ettik. Amacımız doğallıktan uzaklaşmadan, insana en yakın sezikle ve ön yargıları besleyecek kaynaklara teslim olmadan duru bir bakış açısı sergilemektir. Çoğu zaman doğrulara ulaşmada daha çok bilgi oldukça işe yarar. Ama bazen bir cümlede açıklanamayan konuların gereksiz bilgiyle donatılmış cümlelerin sayısını çoğaltarak hiç açıklanamayacağını unutmamak gerekir.

Bilgi sağlam ve tartışılmaz bir doğruluk içerisindeyse bir tür keşiftir. Düşünce bir gerçeğin keşfi sezgilerin yardımıyla olsa bile bilgiye dönüştüğü andan itibaren akli yargının kârı olarak algılanmaya başlar ve önceden bir araya getirilmiş bilgi gruplarından birine dâhil edilmeye çalışılır. Böylece sezgisel keşif bir kuramın veya ideolojinin ayrılmaz bilgi parçasına dönüştür ve kendine gönderme yapılmasını ister. Bu daralmadan bir çıkış yolu bulmak isteyen insanlar, katı kuralların altında ezilmeden düşünebilecekleri bir alan oluşturmak için önce eylemin kavramını bularak serbest düşünmenin zeminini kabul edilebilir meşru duruma getirmişlerdir. Sözü ettiğimiz “beyin fırtınası” kavramı bile ortada düzenin olmadığı bir karmaşa durumundan dolayı âdeta özür niteliğinde bir açıklama gibidir. Oysa sezgisel keşif hâli başkalarının başka zamanlarda başka yerlerde benzeri bir keşfi yapmış olmasıyla çok ilgili değildir. Daha önce düşünsel keşif olarak kabul görmüş bilgiden bahsediyor olsa bile önemli olan şimdi söyleyen bireyin söyledikleri arasındaki yeni olan belki de bir cümledir. Çünkü keşifler ancak eski izleri takip eden atılmamış son adımda gerçekleşir. Gerçeklik bilgisi değişik zaman ve mekanlarda dünyaya gelmiş gerçeklik kaşiflerinin ekledikleri dizeleriyle tamamlamaya çalıştıkları bir şiir gibidir. Her biri şiiri baştan itibaren okumaya başlarlar ama söyledikleri son dize kendilerine aittir.

Sanırız dilin ahlaki yanı üzerine söylenenlerin içerisinde yaşama dair en derin vurgu, sözü sahiplenmekle düşülen gaflete yapılan vurgu olacaktır. Bireyin dile dair eylem özgürlüğünü yeniden ele alması uygarlığın seri üretimleşmesi ve metalaşması üzerine düşünceler üretmek yerine bunun seçeneği olabilecek özgünlükte yeni uygarlık çizgileri keşfetmesini sağlayacaktır. Mutlaka daha iyisini söyleyen birileri çıkacaktır.